

EEN ZEGEN OF EEN RAMP

Bracht een routinematig uitgevoerde analyse een staatssecretaris ten val?

Na de oertijd waarin bijkans iedere onderzoeker zijn eigen computerprogramma's voor statistische berekeningen schreef of liet schrijven, en waarin standaardisatie ver te zoeken was, begon halverwege de jaren zeventig van de vorige eeuw de snelle opkomst van standaardprogramma's, met name van SPSS.

Dit waren de hoogtijdagen van de SSP, de voormalige Sectie Statistische Programmatuur van de VVSOR. De sectie had diverse subgroepen die zich bezighielden met programmatuur voor regressie- of variantieanalyse, met programmatuur in het algemeen of met pakketten als SAS en SPSS. Het was de tijd dat er nog een grote verscheidenheid aan computersystemen in gebruik was bij de Nederlandse universiteiten, onderzoeksinstellingen en grote bedrijven. Alleen al bij de universiteiten kon men mainframes vinden van onder meer IBM, CDC, DEC en ICL en dan ook nog verschillende Operating Systems binnen één fabrikant. Een belangrijk aspect van het werk van de SSP was het onderzoeken van de juiste werking en de verschillen tussen de implementaties van een pakket op al deze verschillende systemen.

Naast dit zeer nuttige vergelijkingswerk werd er in de SSP ook fundamenteel nagedacht over taak en functie van standaardprogrammatuur. Een breed gedeeld gevoel van onbehagen was dat, met het wijd verspreiden van gemakkelijk toegankelijke programmatuur, ook statistisch niet-geschoolde onderzoekers geavanceerde analyses konden gaan verrichten. Veel bijeenkomsten hadden dan ook het thema 'Statistische Programmatuur: een zegen of een ramp?'.

Heden ten dage zet een doorsnee-onderzoeker zijn data in een Excel-spreadsheet en gebruikt wat standaardfuncties om simpele tabellen en grafieken te produceren. En wil men verdergaande analyses dan dient dat spreadsheet als invoer voor bijvoorbeeld SPSS. Als men dit op een verstandige manier doet is daar niets op tegen, maar als men zonder meer de default instellingen gebruikt kan het wel eens mis gaan.

Het zou me niet verbazen als het recente aftreden van staatssecretaris Harbers mede is veroorzaakt door zo'n op de automatische piloot geproduceerde rapportage. Even de herinnering opruisen: er was een lijst gerapporteerd van door asielzoekers gepleegde overtredingen en daarin waren een paar zeer ernstige gevallen onder de grote categorie 'overig' gerangschikt. Achteraf bleek ove-

rigens dat het merendeel van deze gevallen bij nadere inspectie veel minder ernstig te zijn dan in eerste instantie was aangenomen. Maar een groot deel van de Tweede Kamer schreeuwde moord en brand en betichtte het COA en Justitie van het misleiden van de Kamer en het verdoezelen van ernstige feiten. De staatssecretaris kon niet anders dan aftreden.

Maar wat is hier nu eigenlijk misgegaan? Allereerst zijn de gegevens niet goed gescreend alvorens ze te gebruiken. Als dat wel was gebeurd was er amper sprake geweest van de ernstige feiten die ons parlement in rep en roer brachten. Maar de feitelijke fout is dat men waarschijnlijk niet heeft nagedacht over de vorm van de rapportage. Een frequentietabel kan namelijk op verschillende manieren worden samengesteld: de categorieën alfabetisch, of van veel naar weinig voorkomend, óf naar gelang de inhoud van de categorie. Is het onderwerp iets als het favoriete biermerk dan zet men meestal het favoriete bier bovenaan en het minst aantrekkelijke als laatste. Maar als schooltypes het onderwerp vormen is het gebruikelijk de categorieën van laag naar hoog, of omgekeerd, te noemen.

Bij rangschikken op frequentie zet men meestal de meest voorkomende categorie bovenaan en is het gebruikelijk categorieën die zelden scoren samen te vatten onder de noemer 'overig'. Dit om lange onoverzichtelijke tabellen te voorkomen.

Het moge duidelijk zijn dat bij het gewraakte onderzoek een inhoudelijke rangschikking van 'zwaar' naar 'licht' de aangewezen manier zou zijn geweest. Maar ik vermoed dat de samenstellers van de lijst ervoor hebben gekozen de meest voorkomende categorie bovenaan te zetten. Het zou zelfs kunnen dat men dit niet bewust zo heeft gekozen, maar dat dit de default instelling is van het programma dat men gebruikte. Tja, dan valt een ernstig feit dat maar een hoogst enkele keer voorkomt vanzelf onder 'overig'. En dan hebben we de poppen (of in dit geval de populistten) aan het dansen.

En laat dit nu precies het soort automatisme zijn waar al zo'n 45 jaar geleden de leden van de SSP zich onder het motto 'Zegen of Ramp' zorgen over maakten. Kortom, werk aan de winkel voor onze nieuwe sectie Statistics Communication.

GERRIT STEMERDINK is eindredacteur van STAtoR.
E-mail: gjsterdink@hotmail.com